

ROBERT
MACFARLANE

MUNȚII DIN MINTE
Istoria unei fascinații

Traducere din limba engleză
de Cătălina Staicu

POLIROM
2022

Cuprins

1. Posedarea	11
2. Marea carte de piatră	35
3. În căutarea fricii	86
4. Ghețari și gheață: fluvii ale timpului	128
5. Altitudinea: vârful și priveliștea	166
6. Dincolo de hartă	200
7. Un cer nou și un pământ nou	235
8. Everestul	263
9. Iepurele zăpezilor	320
<i>Mulțumiri</i>	327
<i>Bibliografie selectivă</i>	331
<i>Index</i>	343

M-am întors agale în tabără și i-am fost prezentat lui Dmitri, ghidul nostru. Dmitri avea conformația unui urs polar și o barbă ca a lui Moș Crăciun. Pretindea că era campion al cercului polar la cățărat pe gheață și am preferat să nu mă îndoiesc de asta, cel puțin nu cu voce tare.

La câteva nopți după ce am ajuns pe ghețar, stăteam în jurul mesei cu Dmitri în coliba lui, o construcție dărăpănată din scânduri acoperite cu o prelată. Afară viscolea. Zgomotele munților se auzeau chiar și prin vuietul vijeliei – căderile de pietre semănând cu o salvă de mușchete și, mai rar, detunăturile vreunei avalanșe. O lampă cu halogen în mijlocul mesei, ca un cuib de viespi într-un borcan de sticlă, cu o strălucire alb-gălbuie, lumina scena. Când m-am uitat fix la lampă și apoi mi-am îndreptat privirea spre întunericul colibeii, am avut impresia că în jur era o plasă, una atât de strălucitoare, încât mi s-a întipărit o vreme pe retină. M-am uitat în jurul mesei; o lumină intensă ni se revărsa pe fețe, în vreme ce scăfârliile noastre se pierdeau în întuneric.

Dmitri a pus pe masă două castroane de tablă. Într-unul erau triunghiuri portocalii de pepene galben, iar în celălalt vreo zece căței de usturoi. Dmitri a curățat o ceapă. Interiorul ei era foarte alb. Ținând bulbul cepei cu arătătorul și degetul mare de la o mână, a tăiat-o în diagonală cu un cuțit de patru ori. Apoi i-a dat drumul dintre degete și a bătut ceapa cu cuțitul, ca un magician care atinge un joben cu bagheta. Opt felii albe de ceapă s-au desprins legănându-se pe masă, ca petalele unei flori deschise. În cele din urmă, a aliniat cinci pahărele din sticlă groasă și le-a umplut cu o vodcă atât de tare, încât era vâscoasă ca petrolul.

Am băut și am mâncat. Apoi, cu ochii înlăcrimați de la ceapă și vodcă, l-am întrebat pe Dmitri despre ce se află dincolo de liniile de cerneală de pe harta mea, pe pagina goală.

— Nu-i nimic. Doar piscuri pe care n-a urcat nimeni.

— Putem ajunge acolo?

— Sigur. Putem să mergem pe jos, a zis uitându-se roată la noi, cu un ușor dispreț în ochi, sau mai bine, dar cu bani, putem zbura cu elicopterul. Anul trecut am dus un grup acolo – și-a fluturat vag mâna spre sud – și au escaladat patru vârfuri virgine într-o săptămână. Dacă vreți, putem merge pe următoarea vale, dincolo de creastă. E un teritoriu neexplorat.

În dimineața următoare stăteam cu Dmitri pe morena ghețarului, cu capul cântându-mi de mahmureală în soare, și l-am întrebat unde era valea neexplorată. Mi-a arătat o zonă spre sud-est, unde o creastă arcuită și acoperită de zăpadă părea că susține cerul senin. Nimeni nu fusese vreodată pe teritoriul de dincolo de creastă.

Am fost cuprins brusc de o dorință bolnăvicioasă de a merge acolo. M-am așezat pe un bolovan glaciatic încălzit de soare. Mi-am desfășurat harta și mă uitam când la creastă, când la hartă. Și din nou la creastă.

Albul de pe hartă era grăitor: am fi fost primii care ar fi pus piciorul pe acea zăpadă și care și-ar fi odihnit privirea pe acei munți. I-am fi urcat glorios, invincibili; am fi cucerit patru vârfuri dificile și l-am fi botezat pe fiecare în parte. Ulterior, numele noastre ar fi fost asociate cu acei munți și cu văile acelea pentru totdeauna. Pentru posteritate, am fi rămas inseparabil legați de peisajul pentru care călătoriserăm atât de departe ca să îl vedem.

Vedere de pe ghețarul Enghilcek spre valea neexplorată. Valea începe în spatele primului vârf fără nori de la orizont.

Nu ne-am dus, firește. Ar fi fost prea scump și, totodată, având în vedere lipsa noastră de experiență, ar fi fost o întreprindere aproape sinucigașă. În schimb, am urcat un vârf de pe cealaltă parte a ghețarului, unul cucerit o singură dată, cu șapte ani înainte, de o echipă cehă. La fiecare pas, încercam să uit că trecuse cineva pe acolo și mă prefăceam că noi eram exploratorii, pionierii, deschizătorii de drumuri: că eram primii care pășeau pe acel vârf și primii pe care priveliștea de acolo îi lăsa fără grai. Dar nu eram noi primii – un motiv să fiu mai dezamăgit decât aș putea exprima prin cuvinte.

Necunoscutul ne aprinde imaginația într-atât pentru că e un spațiu care poate fi plăsmuit după bunul plac: e un ecran pe care o cultură sau un individ își poate proiecta temerile și aspirațiile. La fel ca grota nimfei Echo, necunoscutul se face ecoul celor pe care i le transmiți. Spațiile goale de pe hartă – „o pată albă numai bună pentru visele de glorie ale unui băiețaș”*, scria Joseph Conrad – pot fi umplute cu orice promisiune sau temere pe care cineva dorește să le-o atribuie. Sunt locuri cu posibilități infinite. Dorința arzătoare pe care mi-a trezit-o acea vale imaculată de dincolo de creastă reprezenta năzuința mea de a-mi realiza propriile visuri tainice. Și visurile mele erau, firește, alimentate de dorința de a merge într-un loc unde nu mai fusese nimeni niciodată și de a face ceea ce nu mai făcuse nimeni înainte: dorința de întâietate și de originalitate care este atât de adânc înrădăcinată în imaginația occidentală.

Conceptul de necunoscut nu a exercitat dintotdeauna o atracție intrinsecă. Secole la rând, principalele rațiuni care i-au împins pe oameni să exploreze au fost de ordin economic, politic sau datorate unor imbolduri meschine: dorința de înavuțire, de cuceriri teritoriale sau de glorie. Necunoscutul în sine nu avea vreun farmec; exploratorii înțelepți își planificau călătoriile pe hărțile cu locuri familiare. Din nou, ultima parte a secolul al XVIII-lea a fost cea care a incubat râvna pentru necunoscut în imaginația occidentalilor. În a doua jumătate a anilor 1700, în Europa a apărut o nouă și vădită atracție pentru țările îndepărtate, pentru noi teritorii, gusturi și senzații – pentru experiențe pe care în prezent le-am putea numi exotice, gravitând în

* Joseph Conrad, *Inima întunericului*, traducere din limba engleză de Casiana Ioniță, Editura Polirom, Iași, 2014, p. 15 (n.tr.).

jurul unor locuri aflate literalmente *în afară*. Pe scurt, pentru descoperiri. Această dorință arzătoare de descoperire reflecta diverse frustrări. Cele mai importante erau laicizarea tot mai vastă și viața trenantă a micii burghezii urbane. Cunoscutul și previzibilul au devenit caracteristici ce trebuiau evitate și a crescut apetența pentru regiunile în care te puteai aștepta la neprevăzut. Necunoscutul a ajuns să fie privit ca o poartă către diverse experiențe alternative. Charles Baudelaire a exprimat excelent ideea câteva decenii mai târziu: „*Au fond de l’Inconnu pour trouver du nouveau*”. Prin necunoscut, vom da de ceva nou.

După anii 1770, apetența intelectuală puternică pentru necunoscut a fost transpusă în mod dramatic în practică. Cei șaiszeci de ani de la cumpăna dintre secolele al XVIII-lea și al XIX-lea au reprezentat epoca de aur a explorărilor. În căutarea bogăției și a frumuseții, temerarii și exploratorii au călătorit prin mările înghețate ale nordului arctic, pe insulele Pacificului și de-a lungul deșerturilor Africii. Acești oameni au fost mânați, mai presus de toate, de dorința de nou. Obiectivul lor suprem era să pătrundă necunoscutul și să vadă nevăzutul. Descoperirea a devenit un scop în sine, un etos în acord cu fascinația intelectuală pentru originalitate în toate formele din acele decenii. Omul iluminist ideal, nota eseistul William Duff în 1767, trebuia să se preocupe de „explorarea căilor nebătute și să facă noi descoperiri”. În 1764, la scurt timp după urcarea sa pe tron, George al III-lea a inițiat o campanie de explorări maritime. Mandatul exploratorilor era unul simplu: „să facă noi descoperiri în emisfera sudică”. Tânărul scoțian James Bruce a fost atât de entuziasmat de perspectiva de a fi primul om care „face o descoperire” în timpul domniei lui George al III-lea, încât a pornit să exploreze munții și fluviile din Abisinia.

Exploratorii care vizitau aceste regiuni sălbatice erau superstarurile epocii lor, deopotrivă fascinanți și celebri. Când – și dacă – se întorceau, își relatau isprăvile și le ilustrau cu hărți pliabile pe care erau marcate, cu linii punctate și liniuțe, incursiunile lor în necunoscut. În 1822, exploratorul britanic John Franklin s-a întors la Londra după trei ani petrecuți în tundra arctică. Se zvonea că el și echipajul său înfometat ar fi supraviețuit hrănindu-se cu pielea cizmelor lor, cu licheni și, în cele din urmă, au sfârșit prin a se devora unul pe altul. Relatarea lui Franklin despre expediție a fost un bestseller, iar exemplarele second-hand s-au vândut cu un preț considerabil mai mare decât prețul inițial. Locotenentul William Edward Parry, un explorator arctic pasionat și perseverent, a devenit atât de faimos grație călătoriilor sale repetate spre nord, încât era asaltat de admiratori pe stradă*.

Chiar și după ce se presupune că epoca de aur a explorărilor s-ar fi încheiat, în anii 1830, ideea necunoscutului geografic a rămas o forță energizantă în politica externă a secolului al XIX-lea. Marea Britanie, Franța, Rusia, Spania, Belgia, toate marile puteri expansioniste din acel secol s-au

* La prima sa expediție în Groenlanda, Parry a adus cu el un steag pe care era pictată o ramură de măslin. Spera să-i convingă astfel pe „*esquimaux*” de intențiile sale pașnice. Lui Parry pare să nu-i fi trecut prin cap că simbolistica ramurii de măslin ar putea să nu fie cunoscută de oamenii care trăiau într-o lume a ghețurilor, lipsită aproape complet de vegetație, darămite de copaci. Este o versiune anterioară a amestecului de idiotenie și aroganță culturală care îi determina pe unii englezi aflați în străinătate la începutul mileniului să creadă că, dacă este vorbită foarte rar, engleza funcționează ca un soi de esperanto intuitiv – înțeles în mod miraculos de toată lumea, din Novosibirsk până în Timbuktu.